

VALLÁS A DIGITÁLIS VILÁGBAN

Korpics Márta

korpics@gmail.com

Andok Mónika (2022) *Digitális vallás. Az új információs technológiák hatása a vallásokra, vallási közösségekre Magyarországon.* Budapest, Ludovika Kiadó

„A tömegmédiá egyrészt csökkenti a kommunikációt, másrészt fenntartja annak folyamatosságát.[...] A probléma az, hogyan juthatunk el egyik kommunikációtól a másikig, különösen úgy, hogy a társadalmi rendszer rendkívül összetetté és önmaga számára is áttekinthetetlené vált, ráadásul naponta hatalmas változatossággal szembesül, melyet e kommunikáció segítségével kell továbbítani” (Luhmann 2008: 110–111) Az idézett szövegrészlet nem a jelenlegi tömegkommunikációs helyzetre utal, de olyan megállapításokat tartalmaz, amelyek iránytűként tekinthetők a tömegmédiá és vallás kapcsolata tanulmányozásában is. A rendszerváltozás óta eltelt évtizedekben a magyarországi kutatásokban a téma erőteljesen megjelent, de a kezdeti nyitást és aktivitást (konferenciák, tanulmányok, szerkesztett kötetek) követően a vallás és média, egyház és média viszonyrendszerét vizsgáló és leíró kutatások száma mára már csökkent (Andok 2018, Korpics 2020). Lehet ennek oka az, amit Luhmann is megnevez, hogy ez a társadalmi alrendszer (értsd a médiát) összetetté és önmaga számára is áttekinthetetlené vált, ezen felül hatalmas változatossággal rendelkezik, de oka lehet ennek egy azóta meghatározóvá vált dinamika is. Ez pedig a média területén tapasztalható, a digitális meghatározottság által kikövetelt gyors változás. A változás annyira gyors, hogy a médiakutatások erre csak jelentős lemaradással tudnak reagálni. Egy példát hoznék, ami jól illusztrálja ezt: egy januári konferencián a katolikus influenzazerekről bonyolított mikro kutatás eredményeiről beszámolva egy kolléga négy katolikus influenzazert tudott beazonosítani. Mire a konferenciaelőadások tanulmányként megjelentek (8 hónap elteltével), már egyikük YouTube-csatornája sem működött, ami a kutatás érvényességét nem befolyásolta, de világosan rámutatott arra, hogy a kutatás korpusza mennyire illékony és változó, a kutatási kérdés feltevése után sokszor már nem létezik maga a vizsgálandó jelenség (Hommer 2022).

A fentiekben leírtak világosan jelzik a téma kutatásának kockázatát. Ezzel a kockázattal számolva, talán még dacolva is foglalkozik Andok Mónika a digitális vallással. A szerző kutatói pályája szorosan kötődik a vallás és kommunikáció, egyház és média területekhez. Könyvei, tanulmányai már kutatói pályája első szakaszától a tömegmédiá különböző területeivel, jelenségeivel foglalkoznak. Andok jó érzékkel tapint rá a változásokra, és vizsgálja azokat a területeket, amelyeken ezek a változások megjelennek. Kutatási eredményeit érthető módon tolmácsolja, így nemcsak a szűkebb szakmai közeg, de a tömegmédiá jelenségei iránt

érdeklődők is örömmel olvashatják könyveit. 2022-ben megjelent könyve, amely a *Digitális vallás* főcímet viseli, az új információs technológiák hatását vizsgálja és mutatja be a magyarországi vallások, vallási közösségek viszonylatában. A könyv fülszövege és előszava kapunyitogató, hiszen feltárja a könyv megírásának apropóját, azt az időszakot, amely kikövetelte az egyháztól a digitális eszközök használatát, ha akarták, ha nem. „A könyv a 2020-as év embert próbáló időszakában született, akkor, amikor a koronavírus-járvány végigsöpört a világon számos emberéletet követelve mind Magyarországon, mind globálisan. [...] Az emberek a fizikai bezártság hónapjaiban nemcsak kiépítették, de napi szinten belakták digitális társas világaikat – az osztálytermet, a nézőteret, az olvasóasztalt és a templomok padjai.” (Andok 2022:7)

A könyv alapjául szolgáló kutatást tehát a pandémia első, nagyon szigorú bezárásokat hozó időszakának figyelemreméltó és erőteljes üzeneteket hordozó időszaka indukálta, de mind az elméleti kontextus, mind az empirikus kutatás lebonyolítása és bemutatása jól illeszkedik Andok szakmai munkáinak sorába. A tőle megszokott alaposággal és hozzáértéssel járja körbe a témát. A könyv fejezetei logikusan építkeznek, és koherensen szövődnek egymásba. Állításai és következtetései időszerűek és mind a szakma, mind az egyházak számára hasznosak.

A könyv első fejezete vallás és média kapcsolatának kutatástörténeti áttekintése. A kutatástörténeti áttekintés keretében a tömegkommunikációhoz, illetve a hálózati kommunikációhoz kötődő kutatások szolgáltak. Mindkét terület részletezése fontos adalékkal szolgál az egyházak 20. és 21. századi működéséhez. A gyors és elkerülhetetlen változás mindkét területen megfigyelhető és meglehetősen megdöbbentő, de mégis beszédes a szerző figyelemfelhívó utalása arra, hogy „mára már az internetes vallási közösségek kutatása is mintegy harmincéves múltat tekint vissza” (Andok 2022:50). Az internet megismerését a Tömegkommunikáció Pápai Tanácsa már 2002-ben propagálta,¹ és sok jó próbálkozást találunk az egyházak részéről, de ahogy a könyv későbbi fejezeteiben láthatjuk, a hirtelen bekövetkezett digitális átállás mégsem volt zökkenőmentes.

A könyv második fejezete a *Kontextusváltozások* címet viseli. A fejezetet a szerző a vallás nyilvános megjelenésének bemutatásával kezdi, egyben különbséget téve a *public religion* és a *lived religion* között. Ezt követően kitér az online vallási piac és az individualizáció témakörére is. A vallás 21. századi működésének megértéséhez szükséges ennek a médiakörnyezetnek a megértése, ennek kontextusát mutatják be a fejezet további részei. A szerző részletezi a hálózati kommunikáció alapvonásait, az online konvergenciát, az appok, virtuális és kiterjesztett valóságok világát és az eltérő irányú tartalomépítést.

Az utolsó kontextuális fejezet a vallási autoritás kérdéskörét járja körül, amelyhez a szerző merít a vallásszociológiából, a teológiából, a médiatanulmányokból és a hálózati kommunikációból. A téma fontosságának megértését a szerző esettanulmányokkal segíti, amelyek esettanulmányok a nagy világvallások egyes közösségeinek tömegkommunikációhoz, illetve online médiához való viszonyába engednek betekintést. A fejezet lezárása tanulságos: nem lehet online vallási autoritásról beszélni, csak vallási autoritásokról, amelyeknek fontos jellemzője, hogy folyamatosan és diszkurzív módon alakulnak és változnak (Andok 2022:137).

A könyv két utolsó fejezete mutatja be a szerző empirikus kutatásainak eredményét. Megismerhetjük a magyar vallási közösségek megoszlását a fizikai és online térben. De részletes leírást kapunk a vallási közösségek digitális megosztottságáról is. A fejezet egyik izgalmas alfejezete a vallási vezetők internethasználatáról szól: ez a PICTURE (Priest' ICT Use in their Religious Experience projekt), amely 2009–2010 közötti időszakban mérte fel a katolikus papság internethasználatát. Az adatok nem azt célozták, hogy felmérjék, az egyházon

¹ Tömegkommunikáció Pápai Tanácsa: Az egyház és az internet. 2002. február 22. <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=131> (Letöltés: 2024. 10. 21.)

belül hány pap használja az internetet, hanem arra voltak kíváncsiak, hogy akik használják, azok mire használják azt. A kérdőívnek összesen 4992 kitöltője volt, ebből 2677 európai és ezen belül 41 magyar kitöltő volt. Az eredmények magas használati arányról tanúskodtak. Az alfejezetet a szerző az egyházak számára megszívlelendő tanáccsal zárja, az adatok figyelembevételével: ez pedig a fiatalok vallási szocializációjára mutat rá, és az egyház aktívabb szerepvállalását javasolja a fiatalok által használt digitális felületeken.

A könyv utolsó fejezete vizsgálja és mutatja be a járvány által kikényszerített változásokat. A szerző a témát az online vallási identitás fogalmának és kutatási előzményeinek bemutatásával kezdi. A koronavírus-járvány idején bekövetkezett vallási átrendeződésekkel folytatja, ami a fizikai kapuk bezárásával a digitális kapuk tágabbra nyitását hozta el. A digitális átállás esemény- és közösségalapú egyházi és vallási jelenléteket generált, ezen platformokról és közvetítésekről számol be a szerző. Emellett kitér a befogadói oldal bemutatására is. A korábbi tömegkommunikációs dinamikák mellett a nagy változás az volt ebben az időszakban, hogy „a privát térbe nem csupán nyilvános, de egyben szakrális tereket emel át” (Andok 2022: 193), ami komoly zavarokat okozott a szakrális terekben korábban megszokott magatartási és viselkedési normák privát terekben való gyakorlása tekintetében.

Egy recenzió ennek formai és tartalmi követelményei miatt nem tud mindent megmutatni a választott szövegről. Ez a rövid bemutatás sem tudta Andok Mónika *Digitális vallás* című könyvét annak részletességében és teljességében bemutatni. De remélhetőleg eleget tett a vállalásnak: felkeltette az érdeklődést a könyv iránt, és jelzést adott arról is, hogy a könyv egy nagyon fontos, de ennek ellenére alulreprezentált témában mennyire fontos kutatási eredményeket tartalmaz – ahogy erre már korábban az egyes fejezeteknél utaltam – mind a szakma (kommunikáció- és médiakutatás), mind az egyház vezetői, képviselői, hívei számára.

Irodalom

- Andok Mónika (2022) *Digitális vallás. Az új információs technológiák hatása a vallásokra, vallási közösségekre Magyarországon*. Budapest, Ludovika.
- Andok Mónika (2018) Media, Religion and Public Sphere: International Trends and Hungarian Researches. *KOME – An International Journal of Pure Communication Inquiry*, Volume 6, Issue 2. 16–31. <https://doi.org/10.17646/KOME.2018.22>.
- Hommer Anna Veronika (2022) Katolikus influenszerek Magyarországon? In: Spannraft Marcellina – Korpics Márta – Béres István (szerk.): *Szakralitás és kommunikáció. Források, jelentések, értelmezések*. Budapest, KRE-L'Harmattan, 255–276.
- Korpics Márta (2022) Vallások és egyházak a nyilvánosságban. *Jel-kép*, 2020(2). 75–89.
- Luhmann, Niklas (2008) *A tömegmédiá valósága*. Budapest, Gondolat-AKTI.